Komunistički zločini nad zarobljenim Hrvatima

Zapisnik o pokolju hrvatskih zarobljenika
kod Ljubljane i Kočevskog Roga

Izvor: Stina hrvatskih pradidova

Svjedočanstvo prvo

Izvještaj Ivana Gugića partizana iz 26. dalmatinske partizanske divizije VIII Korpus NOV

"Rodio sam se u Veloj Luci 1925. god. Boravio sam kod kuće,. kod svojih roditelja sve dok me partizani nisu prisilno mobilizirali 10. IX. 1943. Bio sam u 26. partiz. diviziji dalmatinskoj te sam bio određen na rad u engleskoj bolnici na Visu radi moje malodobnosti. U ožujku 1945. bio sam priključen XI. Dalmatinskoj brigadi kod Gospića nakon pada tog grada. Odatle sam pošao u borbe kod Trsta te nakon pada dalje uz Sočansku dolinu sve do sela Kranjske Gore, gdje smo stigli 15. ili 16.V. 1945. Ostao sam sa svojom jedinicom jedan dan, dok se nisu predale neke njemačke čete (Vlasovci u njemačkim uniformama) na sedlu prema Koruškoj.

U Koruškoj sam ostao 6 dana, bio sam u Klagenfurtu i okolici. Tu sam bio prisutan, kad su engleske čete predavale hrvatske vojnike, koji su im se na vjeri bili predali te ih izručivali razoružane titovcima. Nakon toga poslani smo vlakom u Jugoslaviju, kroz tunel u Jesenice, jer nam saveznici nisu više dozvoljavali ostati u Koruškoj.

Nakon jednog dana ostanka prebacili smo se pješke u Kranj /oko 24. ili 25.V./. U Kranju, i to točnije u Primskovu preko mosta, ostali smo opet jedan dan. Tada je stiglo naređenje od štaba 26. divizije štabu XI. Dalmatinske brigade, da se izaberu iz cijele brigade /imala je 4 bataljuna/ najpouzdaniji komunisti, kako časnici tako i vojnici, za neki povjerljivi zadatak. Od njih su stvorili posebnu četu.

Odmah mi je tada povjerljivo saopćio moj mještanin D. J., potporučnik, da su ljudi izabrani za ubijanje zarobljene hrvatske, slovenske i njemačke vojske. Moja treća četa /i ja osobno/ bili smo određeni za pratnju i osiguranje ove novoformirane jedinice, koja je brojala 60-70 ljudi. Zapovijedao im je kapetan Nikola Maršić iz okolice Makarske /nekad zamjenik komandanta 2. bataljuna/, komesar čete bio je Ivan Bokež

Crnogorac, a glavni komandant bio je major Simo Dubajić iz Kistanja kraj Šibenika, načelnik štaba IV. Armije, operativni odsjek.

Sutradan tj. 25. ili 26.V.1945. krenula je ova ubijalačka četa praćena od 3. čete 3. bataljuna u Ljubljanu, gdje smo se iskrcani iz kamiona u logor pred Ljubljanom s drvenim barakama, gdje je bila masa zarobljenika vojnika i civila, dapače i žena i cijelih familija. Doznao sam, da se logor zove St. Vid, gdje je bila biskupska gimnazija, a ograđen je bio žicom. Nama nisu dali pristupiti medu logoraše, ali je ona izabrana četa ubijalaca ulazila u logor i pljačkala satove, nalivpera, prstenje, zlatninu itd.

Mi smo znali da ih vode na ubijanje. Našu treću četu povezla su dva kamiona oko 10 sati istog dana za kupljenje i otpremu robe poubijanih zarobljenika. Vozili su nas 4-5 km u pravcu Tržaške ceste, koja, ide u Trst. Išli smo najprije natrag prema Ljubljani 1.5 km te onda smo skrenuli na desno širim poljskim putom oko 3 km. Tu smo došli do seljačke kuće u voćnjaku, iza koje je bila šumica i njiva te neka jama oko 100 m daleko od kuće. Došavši na mjesto vidio sam grupu zarobljenika, oko 50 ljudi, gdje ih skidaju i vežu žicom za ruke dva po dva za mišice te opet te parove su povezali između sebe žicom. One, koji su padali od iznemoglosti ili straha, natovarili bi između dvojice jačih da ih nose do jame i tukli su ih. Zapovijedali su im, da pjevaju: "Sjeno slama, kuća-jama". Skidali su i vezali zarobljenike oni, koji su ih i ubijali.

Prevozili su ljude kamionima s pratnjom slovenske kurirske jedinice pod komandom nekog visokog plavokosog kapetana Slovenca, borca od 1941 sa spomenikom. Kamionima je stizala svaki sat otprilike jedna tura i to cijeli dan svega oko 40 kamiona te su se navečer hvalili, da su ubili 800-1000 ljudi. Da se slabije čuje pucanje, metali su na engleske ručne strojnice od 20 metaka tzv. "glušnik" na cijevi.

Ubijanje je vršeno na jami i to uglavnom metkom u zatiljak, a neki su i živi skakali u jamu, duboku bar 50 m. Mnogi nisu bili još izdahnuli nego su strašno jaukali u jami, našto su partizani od vremena do vremena bacili engleske bombe u jamu. Te žrtve su bili najviše Slovenci te nešto

Hrvata i to svi muškarci. Ja sam se oko 11 sati dovukao do jame i pogledao u nju, ali se nije ništa vidjelo. Nato su mi Bokež i Maršić udarili po šamar i ja sam pao okrvavljen u nesvijest.

Našoj pratećoj četi nije bilo dozvoljeno to gledati. Tu smo ostali do večeri i pakirali robu ubijenih ljudi /neke zelenkaste uniforme i drugo/. Vratili smo se oko 8 sati navečer u logor St. Vid. Te večeri stiglo je naređenje majora Sime Dubajića, da se ubijanje više ne vrši kraj grada, jer narod može tako tajnu saznati. Govorilo se, da će jamu "šprenjgovati" zajedno s mrtvacima, da se tako pokopa tajna. Za vrijeme ubijanja posipali su živim vapnom krv oko jame, da se muhe ne kupe i krv ne zaudara. Kreč je donio neki seljak. /Prisutni svjedoci vele, da se to mjesto zove Podgora kraj Podutika/.

Sutradan smo pošli vlakom u Kočevje, koje je bilo jako razrušeno. Mi smo se naselili u neku polurazrušenu kasarnu oko 800 m izvan grada, gdje su nekad bile njemačke čete. Ubilačka četa bila je stigla prije nas, ali ih nismo više vidili. Oni su po pripovijedanju drugova bili otišli u šumu, daleko dva-tri sata hoda, ali ja to točno ne znam. Znam samo, da su tamo bili partizanski logori za vrijeme rata. Ta šuma se zvala Kočevski Rog.

Zadatak moje čete je bio, da najprije u kasarnu primimo one, koje su dopratili slovenski kurirski odredi, koji su ujedno u sobama s njih skidali robu, tražili oružje i zlato - bilo je nakupljeno 5-6kg zlata, a za dragocjenosti je bio odgovoran komesar 3. čete Ljubo Barbarić Hvaranin. Mi smo slagali robu u bale i vozili na želj. stanicu kamionom. Rekli su nam, da će se roba prerađivati u vojnička odijela. Naš zadatak je bio također čuvati zarobljenike do dolaska kamiona i tovariti ih na kamione. Zapovjednik čete bio je Pelješćanin Ivo Franković.

Mi smo bili punih osam dana u Kočevju. Stizalo je dnevno po 10 i više vlakova, sa plombiranim (zatvorenim) vagonima, uvijek najmanje 10, a gdjekad i po 20. Te su ljude dovozili iz Ljubljane, a možda i iz drugi krajeva. Skoro svi su bili vojnici-muškarci, ali i nekoliko žena, koje su silovali kod jame prije strijeljanja. Bilo je nešto i nedoraslih mladića od 15

do 16 godina te znam za slučaj, da je kapetan, plavokosi Slovenac spriječio strijeljanje jednog takvog dečka, valjda jer ga je poznavao. Od onih, koji su prošli kroz moje ruke, bilo je više Hrvata nego li Slovenaca, ali je bilo i nešto srpskih četnika. Ne znam, koje su čete tu bile ubijane. - Svih ubijenih, veli se na dvije jame - bilo je 30-40000 u 8 dana. Kada su ubojice polazile na Bled na odmor nakon osam dana, bila je upravo nedjelja, onda je uoči toga, u subotu, bio priređen neki ples za njih sa ženama.

Na plesu su se hvalili, da su likvidirali 30-40000 neprijatelja u 8 dana. - Prema odijelima, koja smo spremali iz Kočevja, bilo je preko 30000 ubijenih. Mi smo poslali iz Kočevja preko 20 vagona robe, a dnevno smo slali 2 ili 3 vagona robe. Glede žena mogu izjaviti, da sam ih vidio 10-15, ali sam ja vidio za vrijeme svoje službe tek jedan dio tih nesretnih zarobljenika te je sigurno tih žena bilo dosta više nego li 15. Njih nisu skidali kod naše kasarne nego su ih do gubilišta vodili obučene; njih su silovali kod jama i kasnije se tim djelom hvalili, napose neki Hvaranin Kačić Božo, po činu Titov zastavnik. Žene su posebno jadno izgledale i neprestano su plakale, a bile sa rastavljene od svojih muževa, koji su bili hrvatski časnici i kod Kočevja ubijeni.

S njima nije bilo ni jedno dijete. Žene su bile obično obučene u građanska odijela, a neke su nosile vojničke hlače i čizme, i to valjda radi lakšeg putovanja. - Nama uopće nisu dali doći blizu žena, jer su očito ubojice imali s njima svoje namjere. Osim žena vidio sam možda do 200 dječaka od 14-16 godina, koji su nosili uniformu, mislim, ustaške mladeži. Njih su potukli sve, osim prije spomenutog dečka, spašenog od kapetana Slovenca. Svi su govorili, da su nevini i da nisu ništa učinili, a mnogi su i plakali.

Vagoni sa zarobljenicima izgledali su strašno: pošto im nisu dali ići izvan vagona radi tjelesnih potreba, to su vagoni bili zagađeni i puni smrada. Nadalje nisu dobivali hrane i vode na putu nikako, a ne znam, ni kako su ih hranili u logoru. Svakako je istina, da su iz vagona iznosili zanesviještene i gdjekada lude ljude, a drugi su od slabosti i žege

posrtali i padali putem. Te su onda pratioci tukli ili eventualno natovarili na leda zdravijih i jačih drugova zarobljenika. Ne znam, da je kod toga bio netko ubijen. Od stanice do kasarne išli su pješice i još obučeni. Oni su bili svjesni, da idu u smrt. Neki od zarobljenika su glasno protestirali i govorili ubojicama, da će doći dan pravedne osvete.

Drugi su opet plakali, spominjući ženu, djecu, majku. Neki su govorili, da su činili dobro i spašavali čak i partizane te molili, da ih poštede, ali nitko nije dobio milosti. Ispitivanja, razabiranja medu zarobljenicima ili suđenja nije bilo: svi dovedeni u Kočevje imali su umrijeti. Zajedno su ubijani domobrani, ustaše, četnici, Rupnikovi vojnici i svi drugi. Bilo je čak i nešto malo njemačkih vojnika u uniformama, posebno časnika. Ubijena su tu i 2-3 ustaška pukovnika, ali se ne sjećam kako se zovu.

Čuo sam, da je više ljudi pobjeglo ispred same jame, kada su već vidjeli, da će za koji čas poginuti, te su onda riskirali život i neki su se i spasili, ali su druge ubili partizani pucajući za njima. - Ja sam spasio nekoliko ljudi uz tešku pogibao života i to u ova dva slučaja:

Prvo: pred kasarnom u Kočevju opazio sam neko meni poznato lice. Nisam znao u prvi čas, tko je nego sam ga zapitao: Odakle si ti?

- On se sav tresao i nije mi odmah odgovorio. Pitam ga ponovno i dajem mu kuražu, a on nato reče: Ja sam Dalmatinac, iz otoka Korčule, iz Vele Luke.

- Pitam ga dalje, da li me on pozna, jer ja sam ga poznao: bio je to M. S. s nadimkom B. Veli, da me ne pozna.

Ja mu se predstavim i velim: Ja sam I. G., a bio sam u križarskoj famfari u Veloj Luci. Onda me prepoznao i poljubio, zaklinjujući me, da ga spasim.

- Ja sam nato otišao kap. Bokežu i garantirao svojom glavom za njega, govoreći da su ga Nijemci na silu odvukli sa sobom prigodom

napuštanja Korčule i dali u hrv. vojsku /imao je tada 15 godina/. Kapetan mi veli: dobro, ali ako doznamo, da je on pomagao Nijemcima ili ustašama, onda ni tebi nema više glave.

- M.S. je stalno išao sa mnom u mojoj četi te 15. dan stiže povoljan odgovor u Tetovo, gdje mi je tada četa bila premještena, tu je mali oslobođen, ali je ostao u četi 2 godine na odsluženju vojnog roka.

Drugi je slučaj ovaj: Isti M. S. me molio, da pomognem njegovom satniku I. G. iz Slav. Broda, koji stoji u vagonu s drugim vojnicima i strašno trpi žeđu. Ja sam zagrabio vode iz gustijerne u kantu i odnio do vagona, koji mi je pokazao moj mještanin M. S. Kako sam poznavao pratioce, to su me pustili do vagona i ja sam otvorio vagon i dao im piti. Kada se stražar odmakao dalje, ja sam pustio I. G. i druga četiri vojnika, koje je on izabrao i oni su pobjegli preko želj. pruge i neke livade u šumu prema jugu. Bila je već polutama, prvi suton i nisu ih primijetili. Prije bijega, u znak zahvalnosti, dao mi je neki zlatni lančić s vrata, srdačno mi zahvalio i rekao M. S., da mi dade njegovu adresu.

- Ja sam kasnije dobio desetak petnaest paketa iz Slav. Broda sa šunkama, brašnom, mašću, kobasicama itd., a i mi smo njima poslali nešto ulja i smokava. Mogao mi je slati pakete, jer mu je M. S. poslao u Slav. Brod moju kućnu adresu te su paketi stizali najprije na oca, a kasnije na mene, kada sam poslije četiri godine došao kući 1949.(jer sam također odležao 6 mjeseci u vojnom zatvoru na Novoj Vesi u Zagrebu).

Nakon 8 dana prestalo je ubijanje ove ubilačke čete, dok ja ne znam da nisu neki drugi ranije i kasnije ubijali antikomuniste. Čuo sam, da su neki ljudi u civilu došli, koji su imali za zadaću, da miniraju pećine i prekriju masovne grobove, a nakon toga i zelene grane položili preko toga strašnog mjesta.

- U subotu, zadnji dan ubijanja, došla je neka komisija viših oficira u uniformi, koju sam osobno vidio (bilo je 5-6 ljudi među kojim puk. Dule Korać, Srbin s Korduna, te ostali potpukovnici i majori), a uz njih je bilo 2-3 civila u dobrim odijelima. Kod nas u kasarni zaustavili su se jedva

pola sata, a primio ih je Simo Dubajić i komesar Ivan Bokež. Oni su gledali, kako mi rad vršimo oko pakiranja odijela te su posebnu brigu posvetili skupljenom zlatu i na kraju ga ponijeli sobom.

Predao im ga je Bokež, a da nama nisu ostavili niti jedno pero za pisanja. Bokež nije kasnije imao neprilike radi predanog zlata, što znači, da je predao zlato u ruke pravim ovlaštenim ljudima.

- Nakon toga otišli su u šumu, kod jama - masovnih grobova. Doznao sam pri dolasku komisije, da im je zadaća razviditi, kako je obavljen posao masovnog ubijanja i da li su dobro uklonjeni svi vidljivi tragovi ubijanja ljudi u masi. Komisija nije natrag dolazila u Kočevje. Prije odlaska komisije čula se je eksplozija iz šume (nekoliko njih uzastopce) te smo bili uvjereni, da se tim pokrivaju jame s tisućama mrtvih tjelesa.

Ubilačka četa otišla je u nedjelju u jutro vlakom na Bled preko Ljubljane (oko 7 sati). To sam kasnije doznao, kada su se ubojice povratili svojim četama u Makedoniju. Pričali su, da su bili dobro nagrađeni tako, da su dobili odmor na Bledu u nekom hotelu kroz 10 ili 12 dana, da su bili vrlo dobro hranjeni i da su se sjajno zabavljali, jer su se kupali i imali čamce na raspolaganju, a svaku večer davana je za njih predstava od neke diletantske grupe, poslane im iz štaba divizije.

Svi ti su bili visoko odlikovani i svaki od njih je imao 2-3 odlikovanja, a imali su također i zlatne satove, fotografske aparate i slično. Među tim najviše odlikovanim ubojicama bio je neki Čepić Ante iz Makarske, kurir štaba brigade, omladinski rukovodilac, star 21-22 godine. Poslije toga događaja hvatali su živčani napadaji (tzv. partizanska bolest) mnoge od tih ubojica. U svakom slučaju smatrani su oni najpovjerljivijim među najpovjerljivijim partizanima-komunistima.

Moja 3. četa ostala je do nedjelje navečer u Kočevju te vlakom bila prebačena u Kranj, gdje smo ostali desetak dana i bili poslani dalje u Tetovo, Makedonija, gdje smo stigli 7.VII.1945.

Da je gore navedeno točno i istinito meni je sve pred svjedocima pročitano - svjedočim spojim vlastoručnim potpisom te sam pripravan dati svoje svjedočanstvu pred svakom ovlaštenom komisijom, a istinitost garantiram i svojim životom."

Rim, dne 14. kolovoza 1953.

Ivan Gugić
bivši potporučnik škole rezervnih oficira, a u vrijeme ubijanja običan Titov vojnik XI partizanske dalmatinske brigade VIII. Korpusa NOV.

Svjedočanstvo drugo

Zbog sigurnosti ime svjedoka je pod pseudonimom - D.K. Trpimir

Rođen sam 1926. god u Bosanskoj Posavini. Otac mi je otišao 1941. god. u vojsku, u domobrane, a stariji brat također poslije povratka s rada iz Njemačke bio je mobiliziran u Njemačke jedinice. To je bio slučaj i s većinom mladića rođenih 1922., 23, 24. i 25, naime bili su mobilizirani u Plavu diviziju, Handžar-diviziju, Mujinu diviziju, SS itd., tako da je Bosanska Posavina ostala samo sa starcima ženama i djecom na milost i nemilost četnicima. …

Bilo je proljeće (1945) i tada smo već bili u povlačenju. Išli smo preko Velike Gorice prema Zidanom Mostu i preko planinskih klisura prema Celju. Celje je bilo u partizanskim rukama ali je Bobanova Crna legija tu napravila prodor te i mi s njima. Skrenuli smo lijevo prema Otiškom Vrhu i probili se cestom ispod sama Triglava pored izvora Save.

Datuma se ne sjećam, ali smo bili na Bleiburgu između 14. i 16. svibnja. Oko 11 sati tog dana stigao je medu nas general Herenčić i Crljen i rekli nam da trebamo predati oružje i da se nikome ništa neće dogoditi te da će nam Saveznici dati zaštitu. Veći broj Crnogorskih četnika kao i manjina hrvatske vojske nije predala oružje i razbježali su se po okolnim šumama. Velika većina Hrvata koji nisu sudjelovali u nekim značajnijim ratnim akcijama i koji se nisu osjećali krivima predali su se. Odložio sam oružje s ostalima, a poslije toga su nas Englezi odveli na obližnju željezničku stranicu gdje su nas ukrcali u vagone za prijevoz stoke i obećali nam da nas voze u logore u Italiju. Vagoni su bili potpuno zatvoreni i bilo je mračno u njima. Ne znam je li bilo sutrašnji ili preksutrašnji dan kad su otvorili vagon i kad smo se našli u Dravogradu. Engleza više nije bilo. Bili su samo partizani. Oko vagona su bili postavljeni mitraljezi, a nas su svrstali u redove od po 8 osoba. U tom vagonu je bio i Abdaga Mesić sa ženom i sinom od kojih 10 godina. Kad je vidio gdje smo se našli samo je povikao "prevareni smo", izvadio mali talijanski pištolj baretta 6.35, ubio ženu i sina, a zatim sebe.

Kolona je krenula od Dravograda u pravcu Maribora i u prednjim redovima su bili časnici. Gdje bi nas zatekla noć tu bismo i prenoćili. Prvu noć smo proveli na jednoj ledini kraj voćnjaka prije ulaza u Maribor. Voćnjak se nalazio između ceste i rijeke Drave. Po noći su partizani s baterijom izabirali pojedine momke te ih mučili i ubijali pored ceste. Bilo je to užasno slušati. Jedan se mladić skočio da obrani prijatelja i istrgne ga iz ruke mučitelja zatim su obojica skočili u Dravu i nestali. Pucali su iza njih. Nama je svima naređeno da legnemo, a zatim su počeli pucati preko nas. Te noći su odveli sve časnike i još mnogo vojnika s njima i ovi se nikad nisu vratili. Naš broj se smanjio za koju tisuću ljudi.

Uzelo nam je nekoliko dana dok smo stigli u okolicu Zagreba i bili smješteni na livadu Prečko. Preko te ledine vodi cesta do jedne velike zgrade na samoj obali Save. Natrpali su jednu cijelu pukovniju u tu zgradu (do četvrtog reda ispred mene) i tu su ih počeli tući unakrsnom vatrom i bacati u Savu. Veliki broj je i sam skakao u Savu i nastojao se spasiti. Nekima je to i uspjelo kao mom prijatelju M.M. iz sela M. kod Orašja. Kasnije je došla jedna žena, partizanski oficir ili major, neki general i 2 niža oficira i tražili da se prijave svi 'Dalmatinci' da bi im se moglo dati propusnice i poslati ih kućama. Svi se nisu prijavljivali jer su sumnjali da se radi o prevari. Oni koji su se prijavili dobili su propusnice i otišli. Ne znam što je s njima bilo kasnije.

Sutra smo krenuli prema Sisku. U selu Lekenik sam susreo čovjeka iz mog sela M.G. u partizanskoj odjeći. Bio je zarobljeni domobran i kao takav vidio sve zločine i ubijanja ljudi iz kolona koji su trčali po obližnjim kanalima i na jedan obližnji bunar koji se nalazio u voćnjaku da se napiju vode. Skoro svi su bili poubijani.

Put od Dravograda do Siska je trajao otprilike 14 dana. Pred Siskom su bile postavljene kojih 500 metara duge kolone kordunaških Srba s obje strane puta sa svim mogućim oruđima koja se upotrebljavaju u poljoprivredi. Natjerali su nas da moramo proći između njih u redovima dva po dva. Nije bilo čovjeka da nije bio osakaćen. Pošto sam rastom

mali provlačio sam se četveronoške između ljudi i prošao neozlijeđen. Tu je oko 1000 ljudi bilo smrtno ranjenih i partizani iz naše pratnje su ih poubijali iz pištolja.

U Sisku su nas preveli u neki logor u blizini rijeke. Logor su najvjerojatnije upotrebljavali Nijemci u vrijeme rata. Oko logora su bili postavljeni mitraljezi. Po noći su pretraživali svjetiljkama po logoru, izvodili ljude i nitko se od njih nije vraćao. U tom logoru sam se zadržao 6-7 dana.

Jednog dana su došli neki partizanski oficiri i tražili da se prijave svi oni koji su 1927., 28., ili 29., godište ili oni koji imaju domobranske iskaznice. Bilo ih je tu možda kojih 5-6000 koji su se prijavili, a među njima i mnogi iz mog sela D. Mnogi od njih su bili stariji, ali su se prijavili da su mlađi i bili odvedeni iz logora. Po savjetu mog tetkića L. i ja sam se prijavio među mlađe idući dan. Svi prijavljeni smo bili odvedeni preko Save u neku staklaru ili ugljaru, ne sjećam se već kako su je zvali. Tamo sam našao one koji su bili odvedeni prije nas. Saznao sam daje te noći iz logora od preostalih bilo odvedeno više od šest stotina, poubijani u Vrgin Mostu i tamo pobacani u neku jamu.

Odatle su nas pustili oko 70 i odredili nam put preko Korduna prema Karlovcu i dali nam za sprovodnika jednog bivšeg domobranskog časnika. Do Karlovca smo putovali 2 dana. Prenoćili smo u Vrgin Mostu u ruševinama neke tvrđave. Tamo smo došli u neki logor u kome je bilo više tisuća zarobljenika. Bivši zarobljenici četnici još u četničkim odorama osim kokarde su maltretirali hrvatske vojnike i tjerali ih da marširaju po logoru lijeva-desna, lijeva-desna... Bili su najvjerojatnije kordunaški četnici. Našao sam tu i dvojicu svojih komšija L. P. i G. BA. bivše domobrane. Pekli su na vatri ljusku od krumpira. Nisu nam već danima ništa davali jesti, a moji su zemljaci u logoru pronašli smetlište na kome su na dubini od 40-50 cm pronašli ljusku od krumpira koji je vjerojatno nekad davno vojska tu upotrebljavala. Tu sam proveo 5-6 dana.

Kasnije je izdato naređenje da svako treba ići u pravcu svog kotara i tako smo se rasporedili svi koji smo trebali ići u pravcu Broda. Bilo nas je oko 30 000 u koloni.

Kolona u kojoj sam išao od Drvograda do Siska bila je ista i nismo se nikom pridruživali niti razdvajali. U Sisku smo bili raspoređeni po godištima i redovima vojske, a u Karlovcu smo bili raspoređeni prema kotarevima iz kojih potječemo.

Taj put nam je trajao oko tjedan dana. U Slavonski Brod nas je došlo kojih 25-28.000, a kolona je bila duga oko 10 km.

Nas koji smo trebali ići u Bosanski Brod postrojili su dva po dva i preveli preko mosta na Savi napravljenog od platuna. Tamo nas je čekala komisija i liječnički pregled u svrhu uključivanja u radne akcije ("obnova zemlje"). Meni poznati dr. R. mi je dao iskaznicu da sam nesposoban i napisao mi propusnicu kući. Kad je kolona nesposobnih postala prilično velika došla je neka ženska, kapetan prve klase zaprijetila se doktoru, a nas sve svrstala u posebnu kolonu osim onih koji su bili previše stari i nemoćni.

Neki od nas su odmah bili uključeni u partizanske jedinice i poslani u borbe s križarima na Vučjaku i Ivan Planini. Ja sam krenuo s kolonom od oko 25.000 ljudi preko Dervente prema Doboju.

Kad smo dovedeni na jednu ledinu pored rijeke Bosne u Doboju (na mjestu današnje nove Dobojske stanice) tu nas je jedna partizanka postrojila 4 po 4, a prisutan je bio Koča Popović i još neki visoki partizanski oficiri, zatim je izabrala oko 300 osoba među kojima sam bio i ja.

U to vrijeme su stigla dvoja kola s volovskom zapregom puna lopata i krampova. Dva partizana su uzeli špagu i razmjerili prostor u kvadrate metar sa metar i naredili nam svakome da kopamo po l rupu duboku do ramena. Kad smo završili kopanje vratili su nas nazad u kolonu (na čelo kolone). Iz ostataka kolone je izabrala drugih 300 ljudi koji su morali ući

u rupe, a onda novih 300 koji su ih trebali zasuti pjeskom do ramena. Ostale su im samo glave iznad zemlje.

Poslije oko sat vremena dovedeni su seljaci Srbi iz okolnih sela s petokrakama na glavi u civilnim odijelima s konjima, volovima, zubačama, drvenim drljačama i vukli ih preko ljudskih glava. Bilo je to užasno gledati. Umjesto u svoj kotar nas preostale su uputili od Doboja prema Sarajevu. Išli smo uz Bosnu i imali jaku partizansku pratnju na konjima. Pratnja se smijenila u Alipašinu Mostu. Na tom putu su mnogi ubijeni. Bili smo gladni i bosi, po nogama su nam bile same ispuklotine i rane. Naša kolona se naglo smanjivala i u Sarajevo nas je stiglo oko 20.000. Nismo ušli u Sarajevo nego smo prenoćili na Alinpašin Mostu blizu nekog izvora.

Sutra smo krenuli u pravcu Mostara. Gdje bi nas noć zaticala tu bismo noćevali. Ubijali su nas na svakom koraku, a mnogi su se sami ubijali skačući u Neretvu. Glad i iscrpljenost su bili takvi da mnogi nisu mogli izdržati dalje pješačenje i bili su ubijani. Kad su nas doveli do Bradine (Pavelićevo rodno mjesto) tu je pratnju preuzela Deseta brigada 29. divizije Đure Pucara. Izvršili su neviđene zločine nad nama. Na kotama oko Bradine su postavili mitraljeze, a nas su natjerali da trčimo, po kozjim stazama, i pri tom su nas ubijali iz mitraljeza. To je trajalo cijeli dan. Kad su nas ponovo stjerali na cestu više od pola je bilo poubijano. Mrtvace su vukli za noge konjima i bacali u Neretvu. Prenoćili smo uz cestu na kamenjaru. Cijelu noć svijetlili su baterijama, izvodili pojedince i ubijali ih.

Prilikom dolaska u Mostar smjestili su nas u tzv. Sjeverni logor. Logor je bio velika poljana uz Neretvu ograđena bodljikavom žicom tako da su i logorske zgrade bile izvan žice. U žici je bila jedna velika hrpa - velika kao kuća - slame koja je iz slamarica izbačena na jednom kraju logora. Slama je bila puna stjenica, prašine i prljavštine. Kad smo dotjerani u logor oko 4 sata poslije podne tamo nije bilo nikoga. Tu nas je stiglo otprilike 7-8 tisuća. Kad se spustio mrak primijetio sam čovjeka kako izlazi ispod slame i priključuje se nama novodošlima. Bilo je vedro i

toplo vrijeme i prespavali smo na otvorenom. Bio sam radoznao tko je taj čovjek iz slame. Došao sam mu bliže i u tom momentu on je prepoznao mene. Bio je moj daljnji rođak iz sela G., Pejo S.

Rekao mi je da ove strahote preživljava već tri tjedna u Mostaru. Rekao je da ovdje kroz tri tjedna kako je stigao dovode kolone po danu i da ih ubijaju u obližnjim zgradama tako da ujutro u logoru više nema nikoga niti bilo kakvih tragova o sudbini poubijanih. On se svaki dan priključivao novoj koloni i ponovo se po noći skrivao u slamu. Čuo je samo jednom da je jedan mali dio ljudi odveden u Trebinje, a svi ostali su likvidirani u logoru u Mostaru. Kaže da je u njegovoj grupi bilo oko 10.000 ljudi. Oko 3000 su odvedene, a ostalo sve je pobijeno bez da se čulo i jednog pucnja. Šta rade od mrtvih tjelesa nisam mogao znati jer je po danu sve mirno i ništa se ne izvozi iz logora. Po danu bi razbojnici ponekad izišli nasred praznog logora i pravili neke planove. Čuo sam kako se dozivaju između sebe i zapamtio neka imena kao Bradvica, Marijan, Grandić, Dangić, neki Jovo itd.

Te večeri oko 10 sati Pejo mi je rekao da se sakrijem s njim u slamu. Malo iza toga su baterije počele svjetlucat i vodili su u grupama po trojicu, petoricu, desetoricu prema logorskim kasarnama i nitko se nije vraćao. Logor je ujutro bio prazan. Nikog nisu izveli izvan logora. Oko tri poslije podne stigla je nova kolona s oko 3-4000 ljudi. Pomiješali smo se s novodošlima.

S južne strane žice dolazio je miris kruha i primijetio sam da se odmah uz žicu nalazi pekara. Pored pekare sam primijetio nekog mladića, a kad sam se približio žici prepoznao sam ga. Bio je to sin mog učitelja K. Izajbegovića iz Mostara koji je bio u istom razredu u kome i ja, a otac mu je bio seoski učitelj kod nas u D. sve do mirovine, kad se preselio u Mostar. Bilo mu je ime B. Zovnio sam ga, on se okrenuo i prepoznao me. Otišao je u pekaru i donio mi cijeli topli kruh i progurao ga kroz žicu. Podijelio sam kruh s Petrom (Pejom) i ponovo smo oko deset sati otišli u slamu. Drugih dana smo gladovali, a kad bi novodošli dolazili u logor pridruživali smo se njima i neosjetno tražili po njihovim torbama nešto

za pojesti. Treći dan se ponavljao isti prizor - predvečer se logor punio, ujutro je ostajao prazan.

Zadržao sam se tu 4-5 dana.

Jednog dana je dovedena grupa od oko 6.000 ljudi većinom svi Hercegovci, koliko sam mogao primijetiti po govoru i onome što su razgovarali između sebe. Tu noć su neki ljudi odvedeni kamionima kroz kapiju, a drugi su bili odvedeni u kasarne, čuli su se jauci i nitko se iz njih nije vratio.

Dan kasnije je dovedena jedna kolona od oko 3000 ljudi pred zoru, a kad su prestali s odvođenjima u obližnje zgrade, uključili smo se u tu kolonu. Oko podne došli su neki oficiri iz Desete hercegovačke brigade, 29. divizije (koliko sam mogao doznati) na čelu koje je bio Đuro Pucar, a politički komesar Đemal Bijedić. Oko podne su odvojili nas oko 700, a Pero je ostao u grupi koja je ostala u logoru. Preživio je i viđao sam ga poslije povratka kući, ali nikada nismo razgovarali i pravili smo se kao da se ne poznamo.

Odveli su nas preko Nevesinja u Gacko i tamo razdijelili po seoskim domaćinstvima. Seljaci su bili Srbi i bili su naoružani. Dali su nam kose i morali smo kositi livade. Straže su stalno bile nad nama, a mi nismo imali snage ni da hodamo, a kamo li da kosimo. Tjerali su nas kandžijama kao stoku. Pojedini seljaci kod kojih smo radili bili su okrutni prema nama, a drugi opet dobri. Radili smo na tim poslovima oko tjedan dana, a poslije toga kad su ostaci četnika napali na Gacko, (rekli su nam da ih je bilo oko 5000) i kad je Deseta brigada 29. divizije vodila s njima borbe oko Bilaće i u dolini oko Gackog te stjerali četnike u neke ruševine u Gackom, a nama su podijelili puške i doveli nas da se borimo s četnicima.

Mi smo bili opkoljeni od četnika, a oni opet opkoljeni od partizana. Borba je trajala cijelu noć, a tko od nas nije htio pucati bio je ubijen. Tu nas je ubijeno najmanje 100. Sutradan su nas odmah povukli u Mostar i kad smo došli na Mostarsku željezničku stanicu bilo je oko 4 sata poslije

podne. Tamo je bila još jedna grupa od oko 300 do 400 ljudi. Strpali su nas u male vagone i povezli prema jugu. Ujutro smo se našli u Zeleniki. Tamo smo se zadržali oko 2 sata i rekli su nam da čekamo na neki brod.

Došao je konačno brod za prijevoz drveta i nas oko 1000 su strpali unutra. Sve su zatvorili i nismo znali kuda se vozimo. Ujutro smo se iskrcali u Boki Kotorskoj. Pred nama je išao neki partizan, a mi za njim kroz neku tvrđavu, a zatim smo se penjali tisućama stepenica na vrh Lovćena, a onda smo se spuštali prema Cetinju gdje smo i prenoćili u nekim ruševinama.

Idući dan su došli kamioni i prevezli nas na albansku granicu, koliko se sjećam planina se zove Njegovača. Preko jedne doline smo mogli vidjeti samo neku električnu trafo-stanicu u blizini koje je bila i jedna seljačka kuća. Tu smo sjekli drva i iznosili prema cesti cijelo to ljeto i zimu do prosinca. 'I'u su mnogi pomrli od gladi i iznemoglosti i od oko 1000 ljudi ostalo nas je odo 370 živih. Iz mog sela su se tu sa mnom našli i M. J. i M. K. Oba su se vratili živi kućama. Tu su nam donosili po malo graha i kukuruzovog brašna, a morali smo kuhati sami.

14. prosinca 1945. stigla je neka engleska komisija s oko dvadeset velikih kamiona. Bili su obučeni u žute uniforme i naoružani. Preko prevodioca su razgovarali sa seljakom, Crnogorcem, koji je živio nedaleko od trafo-stanice i bili su ljuti. Naredili su nam da svi idemo prema cesti i da se ukrcamo u kamione. Sav alat i sve što smo imali je ostalo na mjestu gdje smo radili.

Odveli su nas u Boku Kotorsku. U Boki su nas ponovo preuzeli partizani, utovarili u drvaricu (brod) i odvezli u Zeleniku. Tamo su nam dali iskaznice da smo bili u rezervi i zaprijetili da ne smijemo nikome kazati što se s nama događalo. Rasporedili su nas u željezničke vagone prema kotarevima iz kojih potječemo. Svi koji smo išli prema sjeveru trebali smo ići prema Brodu uskim kolosijekom, a u Brodu presjedati na široki. Vagoni su bili za stoku i bili su zapečaćeni izvana tako da ništa nismo mogli vidjeti, a nuždu smo morali vršiti u vagonima.

U Šamcu nas je dočekala OZNA (KOS). Tu su nas ispitivali nekoliko dana. Zahvaljujući obiteljskom prijatelju, a koji je tada bio mjesni sudac S. J. bio sam pušten kući. Kad sam došao kući (oko 22. prosinca 1945.) nije me poznao ni otac ni majka ni braća i sestre. Imao sam oko 35 kg. U selu je zbog križara bilo zavedeno opsadno stanje i tko bi se god pojavio izvan kuće kad padne mrak bio bi ubijen. Moj djed je imao stan (salaš) u blizini Save i tu sam proveo duže vremena s njim dok se nisam oporavio. Pričao mi je o strahotama koje su se događale u našem kraju takom rata, a pogotovo završetkom rata i o borbama u Odžaku.

Čim sam se oporavio morao sam zbog osobne sigurnosti napustiti rodni kraj, da bi kasnije pobjegao u inozemstvo.

Svjedočanstvo zapisano u veljači 1988. Spreman sam ovo svjedočanstvo osobno iznijeti pred svakom mjerodavnom komisijom.

D. K. Trpimir